

МАРКАЗИЙ ОСИЁНИНГ БИРДАМЛИГИ СИЁСАТИ: МИНТАҚАДА БАРҚАРОРЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА ЎЗБЕКИСТОН ОМИЛИ

Турсунбоева Наргиза Зухриддин қизи

Ўзбекистон халқаро исломшунослик академияси,

Ислом иқтисодиёти ва Халқаро муносабатлар факультети

Туризм ва меҳмондўстлик йўналиши 1-босқич талабаси

Тел: +998770572616

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15647799>

Аннотация: Марказий Осиё давлатлари, айниқса Ўзбекистон, халқаро дипломатияда ҳамкорлик ва тинчликнинг асосий йўналишларида муҳим роль ўйнамоқда. Мақола, Ўзбекистоннинг Марказий Осиёдаги олий даражадаги дипломатик ташаббусларини, жаҳон савдоси ва транспорт йўлакларидagi стратегик позициясини, шунингдек минтақавий хавфсизлик ва экологик муаммоларни ҳал қилишдаги фаол иштирокини таҳлил қилади. Ўзбекистоннинг минтақадagi етакчи роли ва Афғонистон билан иқтисодий интеграция масалалари ҳамда ШХТ ва БМТ доирасидagi иштироки охири йилларда жаҳон сиёсатдаги ўрнини мустаҳкамлади. Бу мақола Ўзбекистоннинг Марказий Осиёдаги дипломатик таъсири ва минтақавий ҳамкорликнинг ўсиб бораётган аҳамиятига бағишланган.

Таянч сузлар: Дипломатия, интеграция, ҳамкорлик, хавфсизлик, савдо, транспорт, иқтисодиёт, барқарорлик, суверенитет, тинчлик, геополитика, экология, инфратузилма, лойиҳа, ташкилот, таҳдид, стратегия.

КИРИШ

Марказий Осиё жаҳон харитасида нафақат географик, балки сиёсий ва иқтисодий жиҳатдан стратегик аҳамиятга эга худуд ҳисобланади. Бу минтақанинг глобал аҳамияти унинг улкан табиий бойликлари, трансконтинентал савдо йўллари ва бой маданий мероси билан белгиланади. Айни пайтда Марказий Осиё барқарорлигини таъминлаш учун ягона стратегия ва биргаликдаги ҳаракатлар муҳим аҳамият касб этмоқда. Минтақавий интеграция ва ҳамкорлик нафақат иқтисодий тараққиёт, балки сиёсий барқарорлик ва хавфсизлик учун ҳам зарур. Глобал хавфсизлик таҳдидлари, чегара муаммолари, экологик масалалар ва савдо йўллариининг аҳамияти минтақада ягона сиёсат олиб бориш заруриятини келтириб чиқаради.

АСОСИЙ ҚИСМ

Марказий Осиё давлатлари Евроосиё иқтисодий иттифоқи (ЕОИИ) ва Жаҳон савдо ташкилоти (ЖСТ) доирасида иқтисодий дипломатияни ривожлантирмоқда. Қозоғистон ва Қирғизистон ЕОИИнинг тўлақонли аъзолари бўлса, Ўзбекистон ва Тожикистон кузатувчи мақомини олган. Қозоғистон ва Қирғизистон ЖСТнинг фаол аъзолари сифатида минтақани глобал иқтисодий жараёнларга боғлашда муҳим рол ўйнамоқда. Бу омиллардан келиб чиқиб, Марказий Осиё давлатлари, шу жумладан Ўзбекистон бирдамликка асосланган сиёсат юритишда фаоллик кўрсатмоқда. Ўзбекистон географик жиҳатдан минтақанинг марказида жойлашган бўлиб, у барча қўшни давлатлар билан чегарага эга. Бу мамлакат минтақавий интеграция учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга эканлигини намоён этади. Президент Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида мамлакат минтақавий дипломатияда катта ютуқларга эришди. Ўзбекистоннинг халқаро майдондаги ташаббуслари туфайли Марказий Осиё бўйича қатор глобал резолюциялар

қабул қилинди: 2018-йилда БМТ Бош Ассамблеясида "Марказий Осиё– тинчлик ва тараққиёт ҳудуди" резолюцияси тасдиқланди. Бу ҳужжат Ўзбекистоннинг минтақавий интеграцияни қўллаб-қувватлашга қаратилган саъй-ҳаракатларини халқаро даражада тан олди. Ўзбекистоннинг илтимосига кўра, БМТ Бош котиби Марказий Осиё хавфсизлиги ва барқарорлигини таъминлаш бўйича махсус халқаро стратегия ишлаб чиқишга чақирди. Чегара муаммолари бўйича келишувлар, савдо ҳажмини ошириш ва транспорт-логистика инфратузилмасини яхшилаш учун олиб борилган ишлар минтақада ишончли мустаҳкамлади. Ўзбекистоннинг кўшни давлатлар билан чегара масалаларини ҳал этиш борасида олиб бораётган сиёсати минтақавий барқарорлик ва ҳамкорликни таъминлашда муҳим аҳамият касб этмоқда. Сўнгги йилларда давлат чегараларини расмийлаштириш, келишмовчиликларга чек қўйиш ҳамда ўзаро ҳамкорликни мустаҳкамлаш борасида катта ютуқларга эришилди. Ўзбекистон ва Қирғизистон ўртасидаги 1,380 километрлик чегара узоқ вақт давомида делимитация ва демаркация қилинмаган эди. Президент Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида икки давлат чегараларини ҳал этиш бўйича қатор келишувларга эришилди. Бу жараён фақатгина чегара хавфсизлигини таъминлаб қолмасдан, иккала давлат ўртасидаги ишонч ва ҳамкорликни кучайтиришга хизмат қилди. Худди шундай ҳолат Ўзбекистон ва Қозоғистон ҳамда Тожикистон ўртасида ҳам кузатилган. Кўшни давлатлар билан музокаралар натижасида ушбу давлатлар ўртасидаги номуайян чегара масалалари босқичма-босқич ҳал этилмоқда. Бу жараёнлар минтақадаги умумий хавфсизликни таъминлаш ва ҳамкорликни мустаҳкамлашга қаратилгани билан аҳамиятлидир. Жумладан, Шавкат Мирзиёев томонидан амалга оширилган бир нечта ташаббуслар минтақанинг савдо, иқтисодий ва транспорт алоқаларини мустаҳкамлашда алоҳида аҳамиятга эгадир. Биринчи ташаббус — Трансафғон темир йўли лойиҳаси бўлиб, у 2021-йил 2-декабрда амалга оширила бошланди. Лойиҳа Термиз–Мозори-Шариф–Кобул–Пешовар йўналишида ривожлантирилиб, минтақани Жанубий Осиё портларига боғлашни мақсад қилади. Ушбу йўналиш транзит вақтни ва харажатларни қисқартириш орқали иқтисодий ҳамкорликни кучайтиришга хизмат қилади. 2021-йилда Тошкентда ўтказилган халқаро форумда лойиҳа бўйича муҳим келишувлар имзоланган. Иккинчи ташаббус — Транскаспий халқаро транспорт йўлаги бўлиб, унинг ижроси 2022-йилда фаоллаштирилди. Ушбу йўналиш орқали Марказий Осиё давлатлари Каспий денгизи орқали Озарбайжон, Грузия ва Туркия орқали Европа бозорларига юк ташиш имкониятига эга бўлишди. 2022-йилда ушбу йўлак бўйича юк ташиш ҳажми 60% га ошгани минтақада савдо жараёнларини яхшилашга хизмат қилди. Учинчи ташаббус — БМТ шафелигида транспорт-коммуникация марказини ташкил этиш ташаббусидир. 2020-йил 23-сентябр куни Шавкат Мирзиёев БМТнинг Бош Ассамблеясида Марказий Осиё давлатлари учун транспорт коммуникация алоқаларини ривожлантиришга қаратилган махсус марказ ташкил этишни таклиф этган. Ушбу марказ минтақада транспорт-логистика тизимини янада самарали ривожлантириш ва интеграция жараёнларини мустаҳкамлашга қаратилган. Мазкур ташаббуслар орқали Марказий Осиё давлатлари ўртасида транспорт-логистика инфратузилмасини ривожлантириш, минтақани халқаро бозорларга узвий боғлаш ҳамда иқтисодий интеграцияни мустаҳкамлаш йўлида катта ютуқлар қўлга киритилган. Шунингдек, Ўзбекистон

халқаро майдонда ўзини очиқлик сиёсати ва дипломатияга интилиш билан намоён қилди. Бунда “янги энергетика” сиёсати алоҳида ўрин тутди. Давлат қўшнилари билан иқтисодий ва сиёсий ҳамкорликни кенгайтириш орқали минтақа барқарорлиги ва тараққиётга ҳисса қўшмоқда. Ҳозиргача расмий чегараларни делимитация қилиш жараёнлари нафақат дипломатик, балки иқтисодий алоқаларга ҳам ижобий таъсир кўрсатган. Ўзбекистоннинг минтақавий сиёсати нафақат қўшни давлатлар, балки дунё ҳамжамияти томонидан ҳам ижобий баҳоланмоқда. Давлат раҳбариятининг бундай стратегик қадамлари минтақада хавфсизлик, барқарорлик ва ривожланиш учун замин яратмоқда. Бу Ўзбекистонни минтақада ўзаро бирдамлик ва тараққиётнинг асосий омили сифатида эътироф этилишини таъминламоқда. Минтақанинг суғориш тизимлари ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш масалалари ҳам Ўзбекистон ташқи сиёсатида муҳим ўрин тутди. Ўзбекистон бу йўналишда бир қатор келишувларни амалга оширишни таклиф қилди. Биргаликда сувдан оқилона фойдаланиш минтақада барқарорликни таъминлайдиган муҳим омил бўлиб, бу ташаббуслар қўшни давлатлар манфаатларига ҳам мос келади. Минтақада хавфсизликни қўллаб-қувватлаш масаласида Ўзбекистон бир қатор фаол чоралар кўрмоқда. Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти доирасида хавфсизлик ва терроризмга қарши курашда Ўзбекистоннинг иштироки муҳим аҳамиятга эга. Бунда асосан икки йўналишда муҳим ташаббуслар илгари сурилди. Биринчи йўналиш ШХТ Минтақавий анти-террор тузилмаси билан амалий ҳамкорлик доирасида намоён бўлди. 2021-йилда Самарқанд шаҳрида ШХТга аъзо давлатларнинг махсус хизматлари иштирокида минтақада терроризмга қарши йирик амалиёт ўтказилди. Ушбу тадбир террорчилик таҳдидларини аниқлаш ва уларни нейтраллаштиришдаги самарадорлиги билан ШХТ давлатларининг хавфсизлик тизимини кучайтирди. Иккинчи йўналиш Афғонистон билан боғлиқ хавфсизлик ва барқарорликни таъминлаш бўйича қўшма ҳаракатларда намоён бўлди. 2021-йилда Термизда ўтказилган халқаро конференцияда ШХТга аъзо давлатлар ҳамда Афғонистон вакиллари иштирокида экстремизм ва наркотрафикка қарши чоралар муҳокама қилинди. Ушбу ташаббус нафақат Афғонистон, балки бутун Марказий Осиё минтақасида хавфсизликни мустаҳкамлашда муҳим омил бўлди. Мамлакат мазкур платформа орқали минтақадаги барча давлатларни хавфсизлик бўйича мулоқот ва ҳамкорликка жалб этмоқда. Ўзбекистоннинг ташаббуслари Марказий Осиё раҳбарларининг маслаҳат учрашувларида ўзининг амалий натижаларини кўрсатди. Бу учрашувлар минтақада сиёсий алоқаларни мустаҳкамлаш, иқтисодий ривожланиш учун шароитлар яратиш ва турли можароларнинг олдини олишга қаратилган. Мазкур ташаббус орқали минтақадаги алоқалар анча кучайди. Иқтисодий ривожланишдаги кўп томонлама ҳамкорлик Ўзбекистон ташаббуслари билан муваффақиятли ривожланмоқда. Транспорт-логистика тизимини янгилаш, савдо алоқаларини кенгайтириш ва қўшни давлатлар билан яқин иқтисодий муносабатларни шакллантириш барқарор тараққиётга хизмат қилмоқда. Янги темир йўл ва автомобиль йўллари, қулайлаштирилган чегара ўтиш пунктлари ва эркин иқтисодий зоналарнинг ташкил этилиши минтақанинг келажаги учун катта аҳамиятга эга. Ўзбекистоннинг Марказий Осиёдаги бирдамликка қаратилган сиёсати хавфсизлик, иқтисодиёт ва экологик муаммоларга ечим топишда муҳим ўрин тутди. Мамлакат минтақада

барқарор тараққиётни таъминлашда бирдамликка асосланган ёндашувларни илгари суриб, халқаро майдонда ҳам етакчи ташаббускор давлатлардан бири сифатида тан олинмоқда. Хулоса қилиб айтганда, Марказий Осиё ҳудуди жаҳон дипломатиясида муҳим рол ўйнаши билан бирга, минтақавий ва халқаро интеграция жараёнларининг стратегик нуқтасига айланмоқда. Шунингдек, Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида Ўзбекистоннинг минтақадаги фаоллиги орқали бутун Марказий Осиё халқаро ҳамкорлик ва тинчликнинг ядросига айланишига тurtки бўлди. БМТнинг "Марказий Осиё– тинчлик ва тараққиёт ҳудуди" резолюцияси, Афғонистонни иқтисодий интеграцияга жалб этиш, транспорт-логистика лойиҳалари ва ШХТ доирасида хавфсизлик соҳасидаги ташаббуслар минтақанинг халқаро майдондаги ролини сезиларли даражада оширди. Минтақанинг энергетика ресурслари, транспорт йўлаклари, халқаро савдо бўйича мавқеи стратегик аҳамиятга эга бўлиб, Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон, Туркманистон ва Ўзбекистоннинг ўзаро ҳамкорлиги Жанубий Осиё, Хитой ва Европа бозорлари билан мустаҳкам боғланиш учун асос бўлмоқда. Маслаҳат учрашувлари орқали минтақавий суверенитет ва мустақил сиёсати ривожлантирилди. Шу билан бирга, глобал хавфсизлик таҳдидларига қарши ШХТ каби платформаларда ҳамкорлик янги босқичга чиқарилди. Умуман олганда, Марказий Осиё нафақат минтақавий барқарорлик, балки халқаро дипломатияда конструктив мулоқот ва интеграция платформаси сифатида ўз нуфузини мустаҳкамлаб бормоқда. Ҳудуднинг етакчи ролини янада кучайтириш учун савдо, транспорт ва хавфсизлик соҳаларида қўшма ҳаракатлар ҳаётий аҳамиятга эга. Шу нуқтайи назардан, минтақа давлатлари ўзаро боғлиқлик ва халқаро ҳамкорликни чуқурлаштириш учун барча имкониятларни сафарбар этмоқда. Ўзбекистон минтақавий ҳамкорликни мустаҳкамлаш орқали нафақат ўз хавфсизлиги, балки Марказий Осиёдаги барқарорлик ва тараққиёт учун ҳам хизмат қилмоқда. Мазкур сиёсат нафақат минтақавий, балки глобал аҳамиятга эга бўлиб, халқаро ҳамжамият учун ҳам аҳамиятли бўлган муваффақиятли тажриба ҳисобланади.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Марказий Осиё– тинчлик ва тараққиёт ҳудуди" резолюцияси БМТ Бош Ассамблеяси (2018 йил). Манба: БМТнинг расмий веб-сайти (www.un.org).
2. "Марказий ва Жанубий Осиё: минтақавий боғлиқлик" конференцияси 2021 йил, Тошкент шаҳрида ўтказилган. Манба: Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги сайти (www.mfa.uz).
3. "Термиз– Мазари-Шариф– Кобул– Пешовар" темирйўл лойиҳаси 2022 йилда тасдиқланган. Манба: Temir Yo'l Taraqqiyot Dasturi расмий маълумотлари, Ўзбекистон транспорт вазирлиги сайти (www.mot.uz).
4. ШХТдоирасида хавфсизлик ҳамкорлиги Самарқанд саммити (2022 йил). Манба: ШХТрасмийсайти (www.sectesco.org)
5. Марказий Осиё давлатлари раҳбарлари маслаҳат учрашувлари. Биринчи учрашув 2018 йилда Тошкентда ўтказилган. Манба: Марказий Осиё давлатларининг расмий

сайти, жумладан Қозоғистон ва Қирғизистон давлат порталлари.

6. ЖСТга аъзо бўлиш жараёни. Ўзбекистоннинг ташаббуси, 2018 йилда қайта тикланган. Манба: Жаҳон савдо ташкилоти расмий сайти (www.wto.org)

7. O'zbekiston va Qirg'iziston o'rtasidagi chegara masalalari: Manba: Adolat24, maqola "Qirg'iziston bilan O'zbekiston chegara muammolarini hal qilish: Modern davrda" <https://adolat24.uz/?p=25285>

8. Davlat chegara liniyasini rasman tasdiqlash va jadal muhokama qilish: Manba: XS.UZ maqolasi "Chegara masalalarini hal qilish- O'zbekiston tashqi siyosatining ustuvor yo'nalishi" havola: <https://xs.uz/uzkr/post/davlat-chegaralarini-rasmijlashtirishni-zhadallashtirish-ozbekiston-tashqi-siyosatining-ustuvor-jonalishi>

9. O'zbekistonning tashqi siyosatdagi "yangi energetika" strategiyasi: Manba: ISRS.UZ, maqola "O'zbekistonning yangi energetika tashqi siyosati" havola: <https://isrs.uz/uz/smti-ekspertlari-sharhlari/otkrytost-k-vzaimodejstviu-k-cemu-privodit-novaa-energetika-vnesnej-politiki-uzbekistana>

10. "Марказий Осиё– тинчлик ва тараққиёт ҳудуди" резолюцияси , БМТ БошАссамблеяси (2018 йил). Манба: БМТнинг расмий веб-сайти (www.un.org)

11. "Марказий ва Жанубий Осиё: минтақавий боғлиқлик" конференцияси 2021 йил, Тошкент шаҳрида ўтказилган. Манба: Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги сайти (www.mfa.uz)

12. "Термиз– Мазари-Шариф– Кобул– Пешовар" темир йўл лойиҳаси 2022 йилда тасдиқланган. Манба: Temir Yo'l Taraqqiyot Dasturi rasmiy maълумотлари, Ўзбекистон транспорт вазирлиги сайти (www.mot.uz)

13. ШХТ доирасида хавфсизлик ҳамкорлиги Самарқанд саммити (2022 йил). Манба: ШХТрасмийсайти (www.sectSCO.org)

14. Оролбўйи халқаро жамғармаси ташаббуси. Ўзбекистон томонидан илгари сурилган. Манба: Оролбўйи минтақасини ривожлантириш бўйича Ўзбекистон ҳукумати ахбороти.

15. Марказий Осиё давлатларининг расмий сайти, жумладан Қозоғистон ва Қирғизистон давлат порталлари

16. O'zbekiston va Tojikiston o'rtasidagi chegarani rasmiylashtirish. havola: <https://xs.uz/uzkr/post/davlat-chegaralarini-rasmijlashtirishni-zhadallashtirish-ozbekiston-tashqi-siyosatining-ustuvor-jonalishi>